

Wymagania edukacyjne na poszczególne oceny z przedmiotu „wiedza o społeczeństwie” dla klasy 1 liceum ogólnokształcącego i technikum (do programu nauczania *W centrum uwagi. Zakres rozszerzony*)

Wymagania na oceny uwzględniają zapisy podstawy programowej z 2022 r. oraz zmiany z 2024 r., wynikające z uszczuplonej podstawy programowej. Szarym kolorem oznaczono treści, o których realizacji decyduje nauczyciel.

Tematy	Zagadnienia	Ocena dopuszczająca Uczeń:	Ocena dostateczna Uczeń potrafi to, co na ocenę dopuszczającą, oraz:	Ocena dobra Uczeń potrafi to, co na ocenę dostateczną, oraz:	Ocena bardzo dobra Uczeń potrafi to, co na ocenę dobrą, oraz:	Ocena celująca Uczeń potrafi to, co na ocenę bardzo dobrą, oraz:
I. Człowiek i społeczeństwo						
1. Kim jest człowiek?	▪ badanie natury ludzkiej w ujęciu historycznym ▪ założenia głównych filozoficznych koncepcji człowieka: - spirytualizmu, - materializmu, - teorii jedności duchowo-cieleśnej, dualizmu ▪ obszary filozoficznej refleksji o człowieku: - człowiek-jednostka, natura ludzka, - rozum i zmysły, - wolność woli, - uczucia i emocje, - wybieranie i decydowanie	▪ wymienia podstawowe założenia głównych filozoficznych koncepcji dotyczących człowieka: - spirytualizmu, - materializmu, teorii jedności duchowo-cieleśnej, dualizmu.	▪ rozpoznaje podstawowe obszary filozoficznej refleksji o człowieku; ▪ analizuje proste teksty źródłowe dotyczące różnych filozoficznych koncepcji człowieka; ▪ prawidłowo posługuje się pojęciami: „rozum”, „zmysły”, „wolność woli”, „uczucia”, „emocje”, „poznanie” [w kontekście filozoficznej refleksji o człowieku].	▪ porównuje założenia głównych filozoficznych koncepcji człowieka: - spirytualizmu, - materializmu, teorii jedności duchowo-cieleśnej, dualizmu; ▪ wskazuje religijne i naukowe wątki w refleksji na temat natury ludzkiej.	▪ charakteryzuje, w ujęciu historycznym, rozwój refleksji i badań nad naturą człowieka; ▪ analizuje fragmenty tekstów filozoficznych dotyczących różnych wątków refleksji o człowieku.	▪ charakteryzuje wybrane spory filozoficzne dotyczące natury ludzkiej; ▪ dokonuje krytycznej analizy filozoficznych koncepcji człowieka: - spirytualizmu, - materializmu, teorii jedności duchowo-cieleśnej, dualizmu.

	▪ nauka [w tym filozofia] i religia wobec natury ludzkiej					
2. Człowiek istotą społeczną	▪ społeczny aspekt natury człowieka ▪ antyczne źródła myśli społecznej ▪ człowiek jako osoba ▪ osoba w filozofii chrześcijańskiej ▪ status społeczny i rola społeczna ▪ potrzeby człowieka ▪ formy życia społecznego ▪ grupy społeczne	▪ wymienia podstawowe aspekty postrzegania społecznej natury człowieka w kulturze europejskiej; ▪ wymienia podstawowe cechy osoby; ▪ w podaje przykłady ról społecznych, w tym tych, które sam odgrywa w życiu codziennym; ▪ rozpoznaje przykłady postaw i zachowań charakterystycznych dla wybranych ról społecznych [np. rodzica, ucznia]; ▪ rozpoznaje podstawowe rodzaje grup społecznych.	▪ dostrzega wpływ chrześcijaństwa na postrzeganie natury człowieka w kulturze europejskiej; ▪ omawia konflikty wynikające z odgrywania różnych ról społecznych; ▪ podaje przykłady potrzeb człowieka; ▪ wymienia konsekwencje niezaspokojenia podstawowych potrzeb człowieka; ▪ prawidłowo stosuje pojęcie „status społeczny”; ▪ wymienia podstawowe formy życia społecznego [grupa społeczna, zbiorowość, społeczność, społeczeństwo]; ▪ interpretuje proste teksty narracyjne poruszające zagadnienie społecznej natury człowieka.	▪ analizuje kulturowe, filozoficzne, psychologiczne i religijne uwarunkowania wpływające na postrzeganie społecznej natury człowieka; ▪ przedstawia, w jaki sposób jest definiowana osoba w filozofii antycznej i myśli chrześcijańskiej; ▪ wyjaśnia, jak działają mechanizmy decydujące o powstawaniu konfliktów ról społecznych; ▪ charakteryzuje uwarunkowania wpływające na status społeczny człowieka ▪ porównuje więzi łączące ludzi tworzących różne grupy społeczne; ▪ porównuje cechy różnych form życia społecznego.	▪ interpretuje złożone teksty źródłowe poruszające zagadnienie społecznej natury człowieka [w tym teksty filozoficzne]; ▪ dostrzega zmienność wymagań i kryteriów decydujących o definiowaniu ról społecznych w kulturze europejskiej; ▪ analizuje konsekwencje niezaspokojenia podstawowych potrzeb człowieka z różnych perspektyw [np. jednostki i społeczeństwa, polityki i kultury]; ▪ dostrzega zmienność kryteriów definiujących status społeczny człowieka.	▪ dokonuje krytycznej analizy wybranych koncepcji społecznej natury człowieka.
3. Dobro wspólne	▪ istota dobra wspólnego ▪ rozumienie dobra wspólnego w ramach różnych	▪ rozpoznaje postawy i działania służące dobru wspólnemu; ▪ wymienia podstawowe obowiązki jednostki	▪ podaje przykłady dobra wspólnego uznawanego w różnych wspólnotach ludzkich; ▪ rozpoznaje przykłady	▪ wyjaśnia, co oznacza idea dobra wspólnego; ▪ wyjaśnia, na czym polega zależność między ideą sprawiedliwości	▪ porównuje i ocenia różne sposoby definiowania i realizacji idei sprawiedliwości	▪ dokonuje krytycznej analizy funkcjonowania idei dobra wspólnego w różnych okresach historycznych

	- wspólnot ludzkich - obowiązki jednostki względem wspólnoty - obowiązki wobec wspólnoty w <i>Konstytucji RP</i> - dobro wspólne w <i>Konstytucji RP</i> - idea sprawiedliwości społecznej - sprawiedliwość społeczna w <i>Konstytucji RP</i> - tolerancja w życiu społecznym	wobec wspólnoty w ramach kultury europejskiej; wymienia obowiązki wobec wspólnoty wynikające z <i>Konstytucji RP</i>.	postaw i działań zgodnych z ideą sprawiedliwości społecznej; rozpoznaje przykłady postaw i działań zgodnych z ideą sprawiedliwości społecznej.	społecznej a ideą dobra wspólnego; - uzasadnia, z różnych perspektyw, konieczność dbania o dobro wspólne; - analizuje przepisy <i>Konstytucji RP</i> regulujące w Polsce realizację idei dobra wspólnego i sprawiedliwości społecznej; - tłumaczy, jak postawa tolerancji wpływa na funkcjonowanie wspólnoty.	społecznej; - charakteryzuje czynniki wpływające na rozumienie dobra wspólnego i stosunek do tej idei; - analizuje złożone teksty źródłowe poświęcone idei dobra wspólnego [w tym teksty filozoficzne].	i w różnych kulturach.
4. Dobro jednostki a dobro wspólne	- poglądy dotyczące miejsca człowieka w świecie i jego roli w społeczeństwie [indywidualizm i kolektywizm] - indywidualizm a egoizm - społeczeństwo indywidualistyczne a społeczeństwo kolektywistyczne - kolektywizm w ustrojach totalitarnych - zróżnicowane podejście do statusu jednostki	- wskazuje różnicę między koncepcją dobra wspólnego uwzględniającą dobro jednostek a koncepcją totalitarną odrzucającą dobro jednostek jako mniej istotne; - wymienia podstawowe cechy indywidualizmu i kolektywizmu.	- rozpoznaje psychologiczne, społeczne i instytucjonalne aspekty indywidualizmu i kolektywizmu; - podaje przykładowe przejawy zróżnicowania kulturowego świata w zakresie podejścia do roli jednostki [kultury indywidualistyczne i kultury kolektywistyczne].	- analizuje psychologiczne, społeczne i instytucjonalne aspekty indywidualizmu i kolektywizmu; - przedstawia zróżnicowanie kulturowe świata w zakresie podejścia do roli jednostki [kultury indywidualistyczne i kultury kolektywistyczne].	- analizuje, w ujęciu historycznym, koncepcje indywidualistyczne i kolektywistyczne mające wpływ na funkcjonowanie współczesnych społeczeństw; - porównuje i ocenia wartości i zasady obowiązujące w społeczeństwach indywidualistycznych i kolektywistycznych.	gromadzi, analizuje i prezentuje informacje na temat dawnych i współczesnych społeczeństw funkcjonujących zgodnie z modelami indywidualistycznym lub kolektywistycznym.

	w różnych regionach świata: kultury indywidualistyczne i kultury kolektywistyczne					
II. Społeczności i wspólnoty						
1. Rodzina	- rodzina i małżeństwo w <i>Konstytucji RP</i> - rodzina jako miejsce budowania fundamentalnych relacji społecznych - typy rodzin we współczesnym świecie - funkcje rodziny - pozycja rodziny we współczesnych społeczeństwie i państwie	- wymienia cechy rodziny jako grupy społecznej; - wyjaśnia, jakie znaczenie ma rodzina w procesie budowania prawidłowych relacji społecznych; - podaje przykłady praw i obowiązków poszczególnych członków rodziny, które wynikają z prawa polskiego i z tradycji.	- podaje funkcje rodziny i wskazuje przykłady ich realizacji; - wymienia wynikające z <i>Konstytucji RP</i> normy prawne dotyczące rodziny i małżeństwa.	- przedstawia typy rodzin występujące we współczesnej Europie i ich wpływ na kształtowanie relacji społecznych; - analizuje testy normatywne i narracyjne oraz źródła statystyczne dotyczące roli, statusu i znaczenia rodziny w życiu społecznym.	- prezentuje jeden z nieeuropejskich modeli funkcjonowania rodziny we współczesnym świecie; - analizuje sytuację rodziny we współczesnym państwie polskim, uwzględniając zagrożenia dla jej prawidłowego rozwoju oraz stojące przed nią szanse.	- dokonuje krytycznej analizy różnych koncepcji funkcjonowania rodziny i ich wpływu na relacje społecznych; - charakteryzuje uwarunkowania kulturowe, w których ukształtowały się poszczególne typy rodziny funkcjonujące we współczesnym świecie.
2. Wspólnoty religijne	- religia jako zjawisko społeczne - cechy religijności we współczesnym społeczeństwie - religie współczesnego świata - typy współczesnych organizacji religijnych - organizacje	- wymienia główne religie współczesnego świata; - wymienia największe wspólnoty wyznaniowe w Polsce; - określa rolę religii w społeczeństwie.	- rozróżnia pojęcia: „religia”, „religijność”, „wiara”; - wymienia formy organizacji religijnych; - charakteryzuje religijność społeczeństwa polskiego i społeczeństw zachodnich; - rozpoznaje podstawowe zjawiska związane z religijnością	- analizuje teksty normatywne, w tym przepisy <i>Konstytucji RP</i>, oraz teksty narracyjne i źródła statystyczne dotyczące życia religijnego w Polsce; - porównuje formy religijności występujące w społeczeństwie polskim i społeczeństwach zachodnich;	- dostrzega ciągłość w identyfikacji religijnej społeczeństwa polskiego i społeczeństw zachodnich; - przedstawia przyczyny i skutki zmian dotyczących religijności, w tym identyfikacji religijnej, zachodzących w społeczeństwie polskim i społeczeństwach	gromadzi, analizuje i prezentuje informacje dotyczące wybranych form religijności występujących we współczesnym społeczeństwie polskim albo wybranej wspólnoty wyznaniowej działającej w Polsce.

	- religijne w Polsce - problem laicyzacji we współczesnym świecie.		społeczeństw zachodnich [np. laicyzacja].	porównuje formy religijności występujące w społeczeństwie polskim i społeczeństwach zachodnich.	zachodnich.	
3. Państwo	- współczesna definicja państwa - atrzybuty państwa jako organizacji politycznej - rodzaje władzy - cechy władzy państwowej - legitymizacja władzy państwowej - teorie genezy państwa [Arystotelesa, teistyczna, umowy społecznej, podboju, marksistowska]	- przedstawia podstawowe cechy i atrybuty państwa [terytorialność, przymusowość, suwerenność zewnętrzną i wewnętrzną]; - rozdziela i wymienia rodzaje władzy; - wymienia podstawowe teorie dotyczące genezy państwa [Arystotelesa, teistyczną, umowy społecznej, podboju, marksistowską]; - wymienia podstawowe funkcje państwa.	- podaje klasyczną definicję państwa [G. Jellinek]; - wyjaśnia, co oznaczają trzy podstawowe atrybuty państwa: terytorialność, suwerenność, przymusowość; - wskazuje specyficzne cechy władzy państwowej; - wyjaśnia, czym jest legitymizacja władzy; - rozpoznaje poszczególne typy legitymizacji władzy [według M. Webera]; - omawia podstawowe teorie genezy państwa [Arystotelesa, teistyczną, umowy społecznej, podboju, marksistowską]. - podaje przykłady realizacji poszczególnych funkcji państwa.	- charakteryzuje władzę jako zjawisko społeczne; - analizuje podstawowe teorie genezy państwa [Arystotelesa, teistyczną, umowy społecznej, podboju, marksistowską]; - poddaje analizie i porównuje ze sobą różne typy legitymizacji władzy [według M. Webera]; - wyjaśnia, na czym polega różnica między władzą państwową a władzą publiczną; - pozyskuje z różnych źródeł [źródła statystyczne i ikonograficzne, teksty narracyjne, teksty normatywne] informacje dotyczące państwa.	- porównuje ze sobą podstawowe teorie genezy państwa [Arystotelesa, teistyczną, umowy społecznej, podboju, marksistowską]; - analizuje i porównuje ze sobą różne definicje państwa [np. G. Jellinka, Arystotelesa, marksistowską]; - uzasadnia konieczność istnienia państwa; - buduje argumenty i kontrargumenty w dyskusji poświęconej zagadnieniom związanym z teorią państwa, np. dotyczącej funkcji państwa we współczesnym świecie.	- opracowuje krytyczną analizę wybranej teorii genezy państwa [Arystotelesa, teistycznej, umowy społecznej, podboju, marksistowskiej]; - organizuje debatę na temat funkcji państwa we współczesnym świecie i bierze w niej aktywny udział.
4. Obywatelstwo	- istota instytucji prawnej obywatelstwa - zasady nabywania obywatelstwa	- podaje przykłady praw i obowiązków obywatela Polski; - wyjaśnia znaczenie podstawowych pojęć	- tłumaczy, czym jest obywatelstwo; - wyjaśnia znaczenie podstawowych pojęć związanych z nabyciem	- analizuje i porównuje ze sobą różne sposoby nabycia obywatelstwa polskiego; - wyjaśnia, w jaki sposób	przedstawia, w jaki sposób instytucja obywatelstwa funkcjonowała w różnych okresach	odszukuje, analizuje i prezentuje informacje dotyczące sposobów nabycia obywatelstwa, możliwości posiadania

	▪ w Polsce prawa i obowiązki obywatela polskiego ▪ utrata obywatelstwa polskiego ▪ bezpieczeństwa podwójne obywatelstwo	związanych z nabyciem obywatelstwa [„prawo ziemi”, „prawo krwi”]; ▪ wskazuje podstawową formę nabycia obywatelstwa polskiego.	obywatelstwa [„naturalizacja”, „repatriacja”]; ▪ tłumaczy, jakie jest znaczenie terminu „bezpieczeństwo”; ▪ wyjaśnia, w jaki sposób można nabyć obywatelstwo polskie; ▪ wyjaśnia kwestię posiadania obywatelstwa kilku państw z uwzględnieniem przepisów prawa polskiego.	i w jakich okolicznościach można utracić obywatelstwo, w tym obywatelstwo polskie; ▪ przedstawia konsekwencje nieposiadania obywatelstwa; ▪ pozyskuje z różnych źródeł [źródła statystyczne, teksty normatywne] informacje dotyczące instytucji obywatelstwa.	▪ historycznych; omawia zasadę wyłączności obywatelstwa.	obywatelstwa dwóch lub więcej państw oraz sytuacji bezpieczeństwa.
5. Naród	▪ definicja pojęcia „naród” ▪ polityczna koncepcja narodu ▪ etniczno-kulturowa koncepcja narodu ▪ istota tożsamości narodowej ▪ formy tożsamości narodowej ▪ współcześni Polacy wobec kwestii tożsamości narodowej ▪ czynniki narodotwórcze ▪ czynniki decydujące o zachowaniu, zmianie lub utracie	▪ podaje cechy narodu definiowanego w ramach koncepcji politycznej oraz koncepcji etniczno-kulturowej; ▪ wskazuje przykłady czynników narodotwórczych oraz czynników sprzyjających kształtowaniu się tożsamości narodowej; ▪ określa własną tożsamość narodową.	▪ charakteryzuje czynniki narodotwórcze oraz czynniki sprzyjające kształtowaniu się tożsamości narodowej; ▪ wymienia podstawowe koncepcje dotyczące kształtowania się narodów; ▪ charakteryzuje główne typy postaw jednostki wobec własnej narodowości.	▪ wyjaśnia znaczenie pojęcia „tożsamość narodowa”; ▪ przedstawia problemy związane z procesem kształtowania i utrwalania tożsamości narodowej; ▪ pozyskuje z różnych źródeł [źródła statystyczne i ikonograficzne, teksty narracyjne, teksty normatywne] informacje dotyczące narodu.	▪ charakteryzuje spory dotyczące definiowania pojęcia „naród”; ▪ analizuje charakter współczesnej polskiej tożsamości narodowej; ▪ porównuje na wybranych przykładach odmienne drogi kształtowania się współczesnych narodów.	▪ charakteryzuje na wybranych przykładach współczesne problemy polityczne wynikające z procesu kształtowania się narodów; ▪ analizuje problemy wynikające z wielowarstwowej tożsamości narodowej współczesnych społeczeństw europejskich.

	tożsamości narodowej					
6. Polityka narodowo-ściowa	▪ zróżnicowanie etniczne ▪ naród a grupa etniczna ▪ rodzaje grup etnicznych we współczesnym świecie [autochtoni, mniejszość etniczna, mniejszość narodowa, imigranci, grupy etnograficzne] ▪ akulturacja i asymilacja grup mniejszościowych, w tym migranckich, we współczesnym świecie ▪ systemy ochrony grup mniejszościowych we współczesnym świecie ▪ modele polityki narodowościowej we współczesnym świecie i konsekwencje ich realizacji ▪ formy przystosowania się	▪ rozpoznaje podstawowe rodzaje grup etnicznych funkcjonujących we współczesnym świecie; ▪ wymienia etapy i formy przystosowania się migrantów do życia w społeczeństwie przyjmującym [separacja, adaptacja, integracja, asymilacja].	▪ wyjaśnia znaczenie pojęć „asymilacja” i „akulturacja”; ▪ charakteryzuje wybraną formę przystosowania się migrantów do życia w społeczeństwie przyjmującym; ▪ omawia podstawowe modele polityki państwa w stosunku do grup mniejszościowych, w tym migranckich.	▪ porównuje różne formy przystosowania się imigrantów do życia w społeczeństwie przyjmującym [separacja, adaptacja, integracja, asymilacja]; ▪ porównuje wybrane modele polityki narodowościowej realizowane przez współczesne państwa; ▪ charakteryzuje wpływ polityki państwa na przebieg procesów akulturacji i asymilacji grup mniejszościowych; ▪ pozyskuje z różnych źródeł [źródła statystyczne i ikonograficzne, teksty narracyjne, teksty normatywne] informacje dotyczące polityki narodowościowej.	▪ charakteryzuje i ocenia politykę państwa polskiego w stosunku do grup mniejszościowych, w tym migranckich; ▪ porównuje różne systemy ochrony grup mniejszościowych we współczesnym świecie.	▪ dokonuje krytycznej analizy polityki wybranych państw w stosunku do grup mniejszościowych, w tym migranckich; ▪ odszukuje, analizuje i prezentuje informacje dotyczące systemów prawnej ochrony grup mniejszościowych funkcjonujących w wybranych państwach świata.

	imigrantów do życia w społeczeństwie przyjmującym [separacja, adaptacja, integracja, asymilacja]					
7. Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce	- zmiany w strukturze narodowościowej społeczeństwa polskiego po 1939 r. oraz ich kulturowe, polityczne i społeczne konsekwencje - mniejszości narodowe, etniczne i grupa posługująca się językiem regionalnym we współczesnej Polsce – cechy charakterystyczne, kultura, tradycje, liczebność, rozmieszczenie geograficzne, formy aktywności - regulacje prawne określające status grup mniejszościowych w Polsce	- wskazuje podstawowe zmiany, jakie zaszły w strukturze narodowościowej Polski po 1939 r.; - wymienia mniejszości narodowe i etniczne, które zostały prawnie uznane w Polsce; - podaje podstawowe prawa przysługujące grupom mniejszościowym w Polsce.	- podaje przykłady kulturowych, politycznych i społecznych konsekwencji wynikających ze zmian w strukturze narodowościowej polskiego społeczeństwa po 1939 r.; - wyjaśnia, jakie są prawne podstawy uznania danej grupy mniejszościowej za mniejszość narodową lub etniczną; - określa status prawny ludności kaszubskiej; - charakteryzuje wybrane grupy mniejszościowe w Polsce [rozmieszczenie terytorialne, dziedzictwo kulturowe]; - wymienia najwybitniejszych przedstawicieli mniejszości narodowych, którzy wnieśli znaczący	- przedstawia różnice między mniejszością narodową a mniejszością etniczną w świetle polskiego prawa; - charakteryzuje mniejszości narodowe i etniczne w Polsce [demografia; rozmieszczenie terytorialne; dziedzictwo, tradycja, historia; formy aktywności politycznej, kulturowej i ekonomicznej]; - pozyskuje z różnych źródeł [źródła statystyczne i ikonograficzne, teksty narracyjne, teksty normatywne] informacje dotyczące grup mniejszościowych funkcjonujących w Polsce.	- wskazuje różnice między socjologiczną a prawną definicją grup mniejszościowych w Polsce; - analizuje problemy wynikające z przyjętych w Polsce regulacji prawnych dotyczących grup mniejszościowych [np. problem statusu prawnego Ślązaków]; - uzasadnia konieczność ochrony praw mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce.	- odszukuje, analizuje i prezentuje informacje na temat stanu przestrzegania praw mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce; - odszukuje, analizuje i prezentuje informacje na temat najwybitniejszych przedstawicieli mniejszości narodowych, którzy wnieśli duży wkład w kulturę polską; - przygotowuje debatę na temat ochrony praw mniejszości narodowych we współczesnych państwach demokratycznych i bierze w niej aktywny udział; - podejmuje działania na rzecz rozpropagowania wiedzy na temat mniejszości narodowych i etnicznych żyjących w Polsce, np. przygotowuje publikację

	- polityka państwa polskiego wobec mniejszości narodowych i etnicznych oraz grupy posługującej się językiem regionalnym - wybitni przedstawiciele mniejszości narodowych i ich wkład w polską kulturę		wkład w kulturę polską.			do zamieszczenia na stronie internetowej szkoły.
III. Funkcjonowanie społeczeństwa						
1. Rodzaje społeczeństw	- pojęcia: „społeczeństwo”, „zmiana społeczna”, „rozwój społeczny”, „postęp społeczny” - cechy społeczeństw: zbieracko-łowieckiego, nomadycznego i rolniczego - współczesne społeczności łowieckie, nomadyczne i rolnicze - wiejska społeczność	- rozpoznaje podstawowe typy społeczeństw; - wymienia podstawowe cechy różnych typów społeczeństw; - wskazuje cechy tradycyjnej społeczności wiejskiej; - rozpoznaje cechy współczesnego społeczeństwa przemysłowego [otwarte, informacyjne, konsumpcyjne, masowe].	- wymienia cechy społeczeństwa przemysłowego; - podaje cechy współczesnego społeczeństwa przemysłowego [otwarte, informacyjne, konsumpcyjne, masowe]; - wymienia zjawiska i czynniki cywilizacyjne decydujące o cechach współczesnego społeczeństwa przemysłowego; - podaje przykłady wybranych współczesnych społeczeństw zbieracko-	- porównuje różne typy społeczeństw; - omawia i analizuje cechy współczesnego społeczeństwa przemysłowego [otwarte, informacyjne, konsumpcyjne, masowe]; - przedstawia szanse, zagrożenia i wyzwania stojące przed współczesnym społeczeństwem przemysłowym; - pozyskuje z różnych źródeł [źródła statystyczne i ikonograficzne, teksty narracyjne, teksty	gromadzi, prezentuje i analizuje informacje na temat wybranych współczesnych społeczeństw zbieracko-łowieckich, nomadycznych, rolniczych.	przygotowuje debatę na temat szans, zagrożeń i wyzwań stojących przed współczesnymi społeczeństwami przemysłowymi, a także bierze aktywny udział w dyskusji.

	tradycyjna – dawniej i współcześnie ▪ cechy społeczeństw przemysłowego i poprzemysłowego ▪ cechy współczesnych społeczeństw		łowieckich, nomadycznych, rolniczych.	normatywnej informacji dotyczące wybranych aspektów życia społecznego.		
2. Socjalizacja	▪ istota i cechy procesu socjalizacji ▪ instytucje socjalizacji ▪ modele socjalizacji w różnych grupach wiekowych ▪ socjalizacja pierwotna i wtórna ▪ zjawisko socjalizacji odwróconej ▪ resocjalizacja	▪ wymienia podstawowe aspekty procesu socjalizacji; ▪ rozpoznaje przykłady sytuacji i działań sprzyjających procesowi socjalizacji; ▪ wskazuje przykładowe mechanizmy i instytucje wpływające na przebieg procesu socjalizacji.	▪ wyjaśnia znaczenie stwierdzenia: „Człowiek jest istotą społeczną”; ▪ odróżnia socjalizację pierwotną od socjalizacji wtórnej; ▪ wymienia grupy społeczne, mechanizmy i instytucje wpływające na przebieg socjalizacji pierwotnej i wtórnej; ▪ wyjaśnia znaczenie pojęcia „resocjalizacja”.	▪ wyjaśnia znaczenie procesu socjalizacji dla prawidłowego funkcjonowania człowieka w społeczeństwie; ▪ porównuje socjalizację pierwotną i socjalizację wtórную; ▪ omawia rolę rodziny w procesie socjalizacji; ▪ analizuje przepisy <i>Konstytucji RP</i> odnoszące się do procesu socjalizacji pierwotnej; ▪ wyjaśnia – na wybranych przykładach – na czym polega socjalizacja odwrócona, oraz wskazuje przyczyny tego zjawiska; ▪ przedstawia grupy społeczne, instytucje i mechanizmy wpływające na przebieg procesu socjalizacji; ▪ pozyskuje z różnych	▪ przedstawia przebieg procesu socjalizacji w poszczególnych fazach rozwoju dziecka; ▪ wymienia zjawiska cywilizacyjne wpływające na proces socjalizacji we współczesnym społeczeństwie polskim/europejskim; ▪ porównuje przebieg procesu socjalizacji w społeczeństwach różnego typu, np. w społeczeństwach tradycyjnym i poprzemysłowym.	▪ przedstawia i analizuje problemy, z którymi boryka się jednostka w procesie socjalizacji w społeczeństwie nowoczesnym, wynikające z uwarunkowań osobistych, a także m.in. ze: - zmieniającej się roli rodziny, - zmian zachodzących w sposobie funkcjonowania grup rówieśniczych, - wzrostu anonimowości i zwiększonej mobilności poziomej.

				źródła [źródła statystyczne i ikonograficzne, teksty narracyjne, teksty normatywne] informacje dotyczące procesu socjalizacji.		
3. Kapitał społeczny	▪ elementy tworzące kapitał społeczny ▪ kapitał ludzki a kapitał społeczny ▪ rodzaje kapitału społecznego ▪ funkcje kapitału społecznego ▪ zaufanie a kapitał społeczny ▪ znaczenie kapitału społecznego dla rozwoju państwa i społeczeństwa	▪ wymienia elementy tworzące kapitał społeczny; ▪ wymienia czynniki sprzyjające budowaniu kapitału społecznego.	▪ określa, jakie jest znaczenie kapitału społecznego dla prawidłowego funkcjonowania państwa i społeczeństwa.	▪ charakteryzuje różne rodzaje kapitału społecznego; ▪ wymienia funkcje kapitału społecznego; ▪ określa, jakie jest znaczenie zaufania jako czynnika kształtującego kapitał społeczny; ▪ pozyskuje z różnych źródeł [źródła statystyczne i ikonograficzne, teksty narracyjne, teksty normatywne] informacje dotyczące kapitału społecznego.	▪ porównuje zakres znaczeniowy pojęć „kapitał społeczny” i „kapitał ludzki”; ▪ rozważa, jaki jest poziom kapitału społecznego we współczesnym społeczeństwie polskim.	▪ przygotowuje debatę poświęconą np. roli kapitału społecznego w społecznościach przemysłowych, a także bierze aktywny udział w dyskusji na wybrany temat.
4. Struktura społeczna	▪ znaczenie pojęć: „struktura społeczna”, „ruchliwość społeczna”, „warstwa społeczna” i „klasa społeczna” ▪ uwarunkowania pionowej i poziomej	▪ rozpoznaje przykłady ruchliwości pionowej i poziomej; ▪ wskazuje przykłady degradacji i awansu społecznego; ▪ wymienia podstawowe kryteria różnicujące ludzi w społeczeństwie i określające ich pozycję społeczną.	▪ wymienia przyczyny i konsekwencje ruchliwości pionowej i poziomej we współczesnym świecie, w tym w Polsce; ▪ wymienia podstawowe kryteria stratyfikacji społecznej; ▪ odróżnia warstwę społeczną od klasy	▪ porównuje zakres znaczeniowy pojęć „warstwa społeczna” i „klasa społeczna”; ▪ określa, jakie mogą być przyczyny degradacji i awansu społecznego; ▪ omawia różnicę między otwartym a zamkniętym modelem stratyfikacji społecznej;	▪ porównuje poglądy Karola Marksa i Maxa Webera dotyczące stratyfikacji; ▪ wyjaśnia, jakie jest społeczne znaczenie klasy średniej; ▪ przedstawia zależności zachodzące między współczesnymi zjawiskami	▪ odszukuje, analizuje i prezentuje informacje na temat struktury wybranego społeczeństwa zachodniego, w tym te dotyczące charakteru i dynamiki zachodzących w nim zmian.

	ruchliwości społecznej		społecznej; ▪ wyjaśnia pojęcie: „stratyfikacja społeczna”.	▪ pozyskuje z różnych źródeł [źródła statystyczne i ikonograficzne, teksty narracyjne, teksty normatywne] informacje dotyczące struktury społecznej.	cywilizacyjnymi a zmianami w strukturze społeczeństw zachodnich, w tym w strukturze społeczeństwa polskiego.	
5. Przemiany społeczne w Polsce	▪ struktura społeczna w Polsce przed 1989 r. ▪ istota transformacji ustrojowej w Polsce ▪ znaczenie pojęć: „adaptacja społeczna”, „degradacja społeczna” ▪ modele adaptacji klas społecznych do zmian społeczno-gospodarczych w Polsce ▪ przyczyny degradacji i awansu osób z poszczególnych klas społecznych w Polsce po 1989 r. ▪ struktura warstwowa współczesnego społeczeństwa	▪ podaje podstawowe cechy struktury społecznej w Polsce przed 1989 r. ▪ wymienia podstawowe cechy struktury warstwowej współczesnego społeczeństwa polskiego; ▪ przedstawia różne postawy Polaków wobec transformacji ustrojowej w kraju.	▪ podaje przykłady degradacji społecznej i awansu społecznego, do których doszło w efekcie przemian w Polsce po 1989 r. ▪ wymienia czynniki wpływające na ruchliwość pionową w społeczeństwie polskim po 1989 r.; ▪ charakteryzują postawę przedstawicieli społeczeństw postkomunistycznych, którzy są określani jako <i>homo sovieticus</i>; ▪ wyjaśnia znaczenie pojęcia „adaptacja społeczna”; ▪ przedstawia podstawowe modele adaptacji społecznej do społeczno-ekonomicznych przemian w Polsce.	▪ wyjaśnia, na czym polegała istota transformacji ustrojowej, która dokonała się w Polsce po 1989 r.; ▪ wyjaśnia znaczenie pojęcia „degradacja społeczna”; ▪ porównuje strukturę społeczną w Polsce przed 1989 r. ze strukturą współczesnego społeczeństwa polskiego; ▪ pozyskuje z różnych źródeł [źródła statystyczne i ikonograficzne, teksty narracyjne, teksty normatywne] informacje dotyczące przemian społecznych w Polsce po 1989 r.	▪ opisuje zjawisko dyferencji inteligencji polskiej po 1989 r.; ▪ ocenia proces transformacji społecznej w Polsce po 1989 r. oraz omawia jego wpływ na funkcjonowanie współczesnego społeczeństwa polskiego; ▪ wyjaśnia, na czym polegają dylematy badawcze przy sporządzaniu charakterystyki struktury warstwowej współczesnego społeczeństwa polskiego.	▪ odszukuje, analizuje i prezentuje informacje dotyczące np.: - wybranych aspektów przemian społecznych w Polsce po 1989 r.; - procesu przystosowania się społeczeństwa do zmiany systemowej w wybranym państwie postkomunistycznym, innym niż Polska; ▪ porównuje strukturę współczesnego społeczeństwa polskiego ze strukturą wybranych społeczeństw zachodnich.

	polskiego					
6. Nierówności społeczne	▪ nierówności społeczne we współczesnym świecie, w tym w Rzeczypospolitej Polskiej – rodzaje, przyczyny, przejawy, skala problemu ▪ poziom nierówności dochodowych – wskaźnik Giniego ▪ nierówność społeczna a nierówność szans życiowych ▪ metody i instrumenty ograniczania nierówności społecznych ▪ przyczyny i skutki społeczno-ekonomicznych konfliktów we współczesnym świecie	▪ podaje przykłady nierówności we współczesnych społeczeństwach; ▪ przedstawia przykłady konfliktów społeczno-ekonomicznych na świecie, w tym w Polsce; ▪ wykazuje związek między nierównościami społecznymi a nierównością szans życiowych.	▪ ocenia skalę wybranych nierówności społecznych we współczesnych społeczeństwach, w tym w społeczeństwie polskim, oraz wskazuje ich przyczyny; ▪ wymienia kryteria, według których można rozpatrywać nierówności społeczne; ▪ charakteryzuje wybrany konflikt społeczno-ekonomiczny [przyczyny, przejawy, skutki].	▪ porównuje skalę nierówności społecznych w Polsce i innych państwach europejskich; ▪ wyjaśnia znaczenie pojęcia „społeczeństwo bezklasowe”; ▪ analizuje wyniki pomiaru poziomu nierówności w społeczeństwie, wyrażone za pomocą wskaźnika Giniego; ▪ pozyskuje z różnych źródeł [źródła statystyczne i ikonograficzne, teksty narracyjne, teksty normatywne] informacje dotyczące nierówności społecznych we współczesnym świecie.	▪ porównuje wybrane konflikty społeczno-ekonomiczne [przyczyny, przejawy, skutki]; ▪ buduje argumenty i kontrargumenty w dyskusji na temat pozytywnych i negatywnych aspektów nierówności społecznych.	▪ odszukuje, analizuje i prezentuje informacje dotyczące np. przyczyn, konsekwencji i różnorodnych aspektów nierówności społecznych w wybranych regionach lub państwach świata; ▪ przygotowuje i realizuje, np. na terenie szkoły, kampanię społeczną na rzecz zmniejszenia nierówności społecznych; ▪ przygotowuje debatę dotyczącą nierówności społecznych we współczesnym świecie oraz uczestniczy w dyskusji na wskazywany temat.
7. Problemy społeczne w Polsce	▪ przyczyny, przejawy i skutki wykluczenia społecznego ▪ problemy życia społecznego we współczesnej Rzeczypospolitej	▪ rozpoznaje typowe przejawy i formy wykluczenia społecznego; ▪ identyfikuje grupy społeczne, których przedstawiciele są szczególnie narażeni	▪ wyjaśnia, na czym polega zjawisko wykluczenia społecznego; ▪ wymienia typowe przejawy i formy wykluczenia społecznego;	▪ podaje przyczyny i skutki wykluczenia społecznego; ▪ omawia zjawiska bezrobocia i ubóstwa w Polsce po 1989 r. [skala, zasięg społeczny i geograficzny,	▪ przedstawia i ocenia instrumenty aktywnej polityki społecznej prowadzonej w państwie polskim; ▪ omawia funkcjonowanie systemu ubezpieczeń społecznych w Polsce.	▪ przygotowuje i realizuje, np. na terenie szkoły, kampanię społeczną na rzecz przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu, w tym bezrobociu i ubóstwu;

	▪ Polskiej polityka społeczna państwa polskiego – priorytety, sposoby rozwiązywania problemów, instytucje udzielające pomocy społecznej ▪ system ubezpieczeń społecznych w Polsce.	▪ na wykluczenie; ▪ rozpoznaje przejawy bezrobocia, przemocy, ubóstwa, uzależnienia; ▪ podaje główne przyczyny i skutki bezrobocia i ubóstwa; ▪ wymienia przyczyny i skutki bezrobocia wśród osób młodych.	▪ wskazuje podmioty – organy władzy, instytucje państwowe i organizacje pozarządowe – zobowiązane do prowadzenia walki z wykluczeniem społecznym; ▪ wymienia instrumenty aktywnej polityki społecznej; ▪ podaje główne zadania systemu ubezpieczeń społecznych.	▪ dynamika, przyczyny i skutki]; ▪ pozyskuje z różnych źródeł [źródła statystyczne i ikonograficzne, teksty narracyjne, teksty normatywne] informacje dotyczące problemów społecznych we współczesnej Polsce.	▪ odszukuje, analizuje i prezentuje informacje dotyczące wybranego problemu społecznego we współczesnej Polsce; ▪ dokonuje krytycznej analizy wybranych działań podejmowanych w celu ograniczenia lub eliminacji wykluczenia społecznego; ▪ krytycznie analizuje funkcjonowanie systemu ubezpieczeń społecznych w Polsce.
--	---	---	---	--	---

IV. Procesy demograficzne

1. Migracje we współczesnym świecie	▪ znaczenie pojęć: „migracja”, „imigracja”, „emigracja”, „repatriacja” ▪ przyczyny ruchów migracyjnych we współczesnym świecie i ich główne kierunki, ze szczególnym uwzględnieniem sytuacji migracyjnej w Europie ▪ bariery migracyjne ▪ zasady polityki państwa polskiego wobec migrantów	▪ wyjaśnia, na czym polega zjawisko migracji; ▪ podaje główne przyczyny i skutki migracji we współczesnym świecie.	▪ prawidłowo posługuje się pojęciami: „migracja”, „emigracja”, „imigracja”, „repatriacja”; ▪ wskazuje szanse i zagrożenia wynikające ze zjawiska migracji; ▪ wymienia główne przyczyny i przejawy kryzysu migracyjnego we współczesnej Europie; ▪ wyjaśnia znaczenie pojęć „uchodźca” i „deportacja”; ▪ charakteryzuje główne grupy migrantów we współczesnej Polsce, w tym grupę	▪ charakteryzuje główne szlaki migracyjne na świecie; ▪ wyjaśnia wpływ kryzysu klimatycznego i konfliktów politycznych na zjawisko migracji we współczesnym świecie; ▪ pozyskuje z różnych źródeł [źródła statystyczne i ikonograficzne, teksty narracyjne, teksty normatywne] informacje dotyczące współczesnych migracji.	▪ buduje argumenty i kontrargumenty w dyskusji dotyczącej migracji [na temat np. kryzysu migracyjnego we współczesnej Europie; postaw społeczeństwa polskiego wobec migrantów, w tym uchodźców; polityki państwa polskiego wobec kryzysu migracyjnego we współczesnej Europie].	▪ przygotowuje debatę dotyczącą wybranego aspektu migracji we współczesnym świecie, a także aktywnie bierze udział w dyskusji na wskazany temat.
--	--	---	---	---	---	--

			uchodźców; ▪ analizuje przepisy <i>Konstytucji RP</i> regulujące sytuację migrantów, w tym uchodźców.			
2. Migracje na ziemiach polskich	- migracje Polaków w ujęciu historycznym – od upadku I Rzeczypospolitej do 1989 r. - przemieszczenia ludności na ziemiach polskich na przełomie XX i XXI w. - proces repatriacji Polaków w XX i XXI w. - repatriacja a wysiedlenie migracje wewnętrzne we współczesnej Polsce	- podaje główne przyczyny emigracji z ziem polskich: - od upadku I Rzeczypospolitej do 1989 r., - na przełomie XX i XXI w.; - wymienia główne zasady repatriacji Polaków w XX i XXI w.	- podaje główne cechy emigracji z ziem polskich: - od upadku I Rzeczypospolitej do 1989 r., - na przełomie XX i XXI w.; - porównuje repatriację i wysiedlenie; - analizuje wybrane przepisy <i>Ustawy o repatriacji</i>; - przedstawia geograficzny zasięg współczesnego procesu repatriacji ludności pochodzenia polskiego.	- uzasadnia konieczność podejmowanej współcześnie repatriacji ludności pochodzenia polskiego; - wymienia formy wsparcia dla repatriantów realizowane przez państwo polskie; - pozyskuje z różnych źródeł [źródła statystyczne i ikonograficzne, teksty narracyjne, teksty normatywne] informacje dotyczące migracji Polaków [w ujęciu zarówno historycznym, jak i współczesnym].	- analizuje zjawisko emigracji z Polski po 1989 r. [skala, zasięg społeczny i geograficzny, dynamika, przyczyny i skutki, szanse i zagrożenia]; - dokonuje analizy zjawiska migracji wewnętrznych w Polsce po 1989 r. [skala, zasięg społeczny i geograficzny, dynamika, przyczyny i skutki, szanse i zagrożenia].	odszukuje, analizuje i prezentuje informacje na temat wybranego aspektu migracji Polaków w XX i XXI w.
3. Polacy za granicą	- znaczenie pojęć: „diaspora”, „Polonia” - główne skupiska Polaków na świecie w XXI w. – liczebność, zlokalizowanie, przyczyny migracji do danych państw docelowych	- wymienia największe skupiska Polaków na świecie w XXI w.; - wymienia formy aktywności diaspor polskiej, w tym te mające na celu zachowanie polskiej tożsamości narodowej.	- wyjaśnia znaczenie pojęć „diaspora” i „Polonia”; - podaje przykłady praw przysługujących ludności pochodzenia polskiego i wynikających z <i>Ustawy o Karcie Polaka</i>.	- określa liczebność i rozmieszczenie współczesnej diaspor polskiej; - charakteryzuje różne formy aktywności emigracji polskiej, szczególnie te mające na celu zachowanie polskiej tożsamości narodowej; - wymienia wybitnych	- porównuje przepisy <i>Ustawy o Karcie Polaka</i> oraz <i>Ustawy o repatriacji</i>; - ocenia politykę państwa polskiego wobec emigracji polskiej; - przedstawia sylwetki i osiągnięcia wybitnych reprezentantów polskiej emigracji, których	przygotowuje i realizuje, np. na terenie szkoły, kampanię informacyjną mającą na celu rozpowszechnienie wiedzy na temat osiągnięć Polaków żyjących poza granicami Rzeczypospolitej [naukowców, polityków, artystów], np.

	- wkład emigracji w polskie życie narodowe w XX i XXI w. - Karta Polaka i przykłady jej praktycznego zastosowania			reprezentantów polskiej emigracji, których działalność znacząco wzbogaciła polskie życie narodowe w XX i XXI w.; pozyskuje z różnych źródeł [źródła statystyczne i ikonograficzne, teksty narracyjne, teksty normatywne] informacje dotyczące sytuacji Polaków za granicą państwa polskiego.	działalność znacząco wzbogaciła polskie życie narodowe w XX i XXI w..	opracowuje publikację do zamieszczenia na stronie internetowej szkoły.
4. Procesy demograficzne na świecie	- znaczenie pojęć: „przyrost naturalny”, „stagnacja demograficzna”, „eksplozja demograficzna”, „wyż demograficzny”, „regres demograficzny” - czynniki wpływające na rozwój demograficzny społeczeństw - globalne tendencje demograficzne - sytuacja demograficzna w Europie - regres demograficzny	- wymienia czynniki wpływające na rozwój demograficzny współczesnych społeczeństw; - wskazuje przykładowe skutki wyżu i regresu demograficznego; - określa, na których kontynentach w ostatnich 30 latach odnotowano stagnację demograficzną, a na których – wzrost demograficzny.	- prawidłowo stosuje pojęcia „przyrost naturalny”, „stagnacja demograficzna”, „eksplozja demograficzna”, „wyż demograficzny”, „regres demograficzny”; - wymienia przyczyny i skutki wyżu demograficznego oraz regresu demograficznego.	- wyjaśnia znaczenie pojęć „eksplozja demograficzna” i „regres demograficzny”; - przedstawia przyczyny i skutki eksplozji demograficznej oraz regresu demograficznego we współczesnych społeczeństwach; - charakteryzuje [w ujęciu globalnym] współczesne tendencje demograficzne; - pozyskuje z różnych źródeł [źródła statystyczne i ikonograficzne, teksty narracyjne, teksty normatywne] informacje dotyczące procesów demograficznych	- porównuje i ocenia sytuację demograficzną w wybranych państwach świata; - analizuje na wybranych przykładach polityki pronatalistyczną i antynatalistyczną prowadzone przez współczesne państwa.	odszukuje, analizuje i prezentuje informacje dotyczące wybranego aspektu procesów demograficznych we współczesnym świecie.

	i wyż demograficzny: przyczyny, przejawy, skutki			przebiegających we współczesnym świecie.		
5. Tendencje demograficzne w Polsce	▪ znaczenie pojęć: „niż demograficzny”, „wyż demograficzny”, „depopulacja”, „współczynnik dzietności”, „suburbanizacja” ▪ znaczenie wzrostu demograficznego dla perspektyw rozwojowych państwa ▪ sytuacja demograficzna we współczesnej Polsce ▪ polityka państwa polskiego mająca na celu przeciwdziałanie niekorzystnym trendom demograficznym	▪ prawidłowo stosuje pojęcia „niż demograficzny” i „wyż demograficzny”; ▪ wymienia podstawowe procesy demograficzne przebiegające we współczesnej Polsce; ▪ wyjaśnia, na czym polega zjawisko starzenia się społeczeństwa, oraz przedstawia jego konsekwencje.	▪ wyjaśnia, jak wzrost demograficzny wpływa na perspektywę rozwojową państwa polskiego; ▪ podaje przykłady działań podejmowanych przez państwo polskie w celu ograniczenia niekorzystnych trendów demograficznych.	▪ wyjaśnia znaczenie pojęć: „niż demograficzny”, „wyż demograficzny”, „depopulacja”, „współczynnik dzietności”, „suburbanizacja”; ▪ przedstawia przyczyny starzenia się społeczeństwa; ▪ pozyskuje z różnych źródeł [źródła statystyczne i ikonograficzne, teksty narracyjne, teksty normatywne] informacje dotyczące procesów demograficznych przebiegających we współczesnej Polsce.	▪ analizuje zjawiska wyżu demograficznego i niżu demograficznego w Polsce w drugiej połowie XX w. oraz w XXI w. [przyczyny, skutki]; ▪ porównuje sytuację demograficzną w Polsce i wybranych państwach świata; ▪ ocenia politykę państwa polskiego wobec niekorzystnych trendów demograficznych.	▪ odszukuje, analizuje i prezentuje informacje na temat: - wybranych aspektów procesów demograficznych we współczesnej Polsce; - działań podejmowanych przez państwo w celu ograniczenia niekorzystnych trendów demograficznych.

Opracowanie: Barbara Furman